

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Göinge härads gårdnamn : ett bebyggelsehistoriskt utkast
Lindroth, Hjalmar
Fornvännen 6, 175-196
http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1911_175
Ingår i: samla.raa.se

andra träd lätt fatta fäste på dylika mindre upphöjningar af underlaget samt genom myllbildning öka höjden af tufvan, är en regelbundet återkommande företeelse i randpartierna af våra kärr.

J. V. Eriksson.

GÖINGE HÄRADS GÅRDNAMN.

Ett bebyggelsehistoriskt utkast¹

AF

HJALMAR LINDROTH

Skåne har ännu ej indragits i det stora arbete på utforskningen af vårt lands ortnamn, som pågår sedan en del år tillbaka. Men ej så obetydliga förarbeten äro undangjorda. Axel Falkmans *Ortnamnen i Skåne* (1877) är ju gammalmodigt i synpunkter och förklaringar, men bjuder ett rikhaltigt material af äldre namnformer. Danska forskares arbeten måste naturligtvis vara af allra största betydelse för den fordom danska provinsens namn- och bebyggelsehistoria, och särskildt äro Johannes Steenstrups olika arbeten (alltifrån *Nogle Bidrag til vore Landsbyers og Bebyggelsens Historie i Histor. Tidsskr. 6 Række V*, 313—366, 1894) af grundläggande värde. De stora synpunkterna och de allmänna — låt vara delvis provisoriska — resultaten äfven af svensk och norsk ortnamnsforskning måste naturligtvis likaledes beaktas. Och vi kunna nu anse oss komma så långt, att vi vid hvarje ny bygds tagande till behandling ha något att knyta an vid. Vi tycka oss skönja vissa stora linjer i bebyggelsens och namngifningens historia. Vi ha fått åtminstone skissen till en relativ kronologi. Både själfva undersökningen af det nya området och framläggandet af dess resultat kunna därför lämpligen få for-

¹ Denna undersökning planlades och meddelades först såsom populärt föredrag (vid hembygdskurserna i Hesselholm i juni 1910) och föredrogs i något förändrad gestalt i Etnologiska föreningen i Lund i okt. s. å. Den framträder här ytterligare i någon mån omarbetad och något utvidgad. Spårren af dess första tillkomst ha dock ej helt utplånats. — Direkta hänvisningar till allmänt bekant facklitteratur ha icke skett med någon konsekvens.

men af en successiv granskning, i hvad mån det nya materialet fogar sig i den hittills uppställda allmänna teorien (under beaktande likväl af betydelsefullare meningsskiljaktigheter). Vi skola i det följande göra ett försök därmed för Göinge härad.

Det torde vara allmänt erkänt, att de enkla namntyperna — här motsatt: afledda och sammansatta namn — såsom grupp betraktade blott föga ha att lära oss i fråga om en bygds utveckling. De ha bildats vid skilda tider, om ock en hel del enskilda bära urtidsprägel. Vi lämna dem därför i det följande åsido, efter att blott ha exemplifierat dem med häradets tre säkert dithörande sockennamn: *Strö*, *Gryt* och *Finja*.¹ Vid nämmandet af afledda namn syftar jag på den viktiga gruppen på *-inge*, som på sin plats skall beröras.

Bland de för vårt syfte särskildt betydelsefulla sammansatta gårdnamnen är man tämligen öfverens om, att som de äldsta betrakta *-lösa* och *-lef*. Vi skulle här ha de tidigaste namn vi öfverhufvud känna i Skandinavien. Vi börja med *-lösa*. Dess centrum är Sjælland, där vi finna öfver 50, i det öfriga Danmark är antalet omkring 20, och den senare siffran få vi också för Skåne ensamt (Selmer i *Aarbøger f. nord. Oldkynd.* 1884, s. 48 f., med afräkning af en del osäkra). Ju längre vi sedan komma mot norr, ju sparsammare förekomma de (enstaka upp till Östergötland och Vänern). Vi se då bort från de äfven annorstädes, t. ex. i Norge och Uppland, uppträdande *lösa*-namnen, eftersom man där, om ock delvis på klena grunder, velat se ett helt annat ord. Detta skulle vara substantivering af adj. *lös* — hur man nu än vill öfversätta —; det som angår oss åter är nog med rätta fattadt som "sank (och bördig) ängsmark, grässlätt i närheten af vatten(drag)". — Vi ha blott 2 namn på *-lösa* i Göinge: *Gumlösa* (sn; adj. *Gumlosani* 1191) och *Skoglösa* (i Önnestad; *Skoulöse* 1521). Båda ligga rätt långt i norr från de öfriga

¹ Rätteligen, efter det ännu levande bygdeuttalet, *Fenja* (till *fen* "sank mark, myr"). Dettas korta slutna *e* har lätt, isynnerhet af en uppsvensk kartograf, kunnat återges med *i*. Ännu 1677 skrives *Fennie*. Däremot på Gerhard Buhrmans karta af 1684 *Finia*. För den händelse dock dialektala ljudöfvergångar skulle spela in, bör nämnas, att *Finne* är antecknad redan 1578.

skånska *lösa*-namnen. På västkusten äro de nordligaste *Riskatslösa* i S. Åsbo och *Ramlösa* (således i Helsingborgstrakten), på den östra *Rimmelse* (? , inga gamla former) i Brösarp. På något direkt samband med dem bör därför inte tänkas. Nu ligger *Gumlösa* väl till vid Alma-ån, *Skoglösa* än närmare sjön. Om vi då besinna, att Hanöbukten i de tider hvarom här kan vara fråga, med all säkerhet gick betydligt längre upp,¹ kanske rent af gick ihop med Araslöf-sjön, så kunna vi redan nu anse oss ha fått en liten fingervisning om hvarifrån Göingebygden koloniserats: från sydost, från Hanöbukten.² I Villands härad i sydost finna vi intet *-lösa*. Hvad första leden i *Gumlösa* beträffar, har jag ingenting att föreslå. På personnamn få vi inte tänka, ty sådant ingår inte förening med detta *-lösa*. Detta har dock intet att betyda för den aktuella frågan om enstaka-gård eller by såsom äldsta bebyggelseform, ty frånvaron af personnamn kan här bero på senare ledens egenskap af "naturord", en faktor som också torde äga betydelse vid *-hult*.

Klarare besked få vi, om vi vända oss till *-lef* (*-löf*, i bygdeuttalet vanligen reduceradt till *-le*). Det vill synas, som om denna typ åtminstone i Skåne representerar en något framskridnare bebyggelse än *-lösa*. Vi finna här hela 68 *-lef*. Halland har 12, så försvinna de snart mot norr, dock enstaka uppåt Trollhättan. Sjælland har 80 (siffrorna efter Steenstrup, cit. afh. i *Hist. tidskr.* s. 354). Hvad betydelsen af *-lef* beträffar, förefaller Steenstrups tvifvel på tolkningen "arvegods" grundadt, om jag ock inte kan finna betydelsen "något öfverlämnadt" säker.³

¹ Riktigare till en del kanske: att vid Helgaåns mynning ett obeoeligt svämland bildat sig.

² Jag finner ingen direkt anledning att med Steenstrup, *Inledende studier over de ældste da. stednavnes bygning*, s. 103 betvifla äktheten hos *Skoglösa* och tolka det som "saknande skog". Det kan mycket väl fattas som "ängen i eller invid skogen". Någon uppgift om gårdens storlek i äldre tid har inte varit mig tillgänglig.

³ Steenstrup varierar öfversättningsordet med det obestämdare: "knyttet" till en person. Men betydelseutvecklingen blir då rätt dunkel. Det förefaller som han gärna ville öfversätta "egendom" rätt och slätt, men inte funne stöd därför.

Men om så vore, förfölle kanske delvis det stöd för enstaka-bebyggelse såsom den äldsta som man från dessa namn velat hämta (se senast Sandström i *Fornvännen* 1910, s. 77 ff.) i det förhållandet, att undantagslöst mansnamn utgör första leden. Ty skola vi öfversätta så som Steenstrup, blefve det kanske möjligt att antaga, att här vore fråga om ett område som af stammen vid skiftning "öfverlåtits" åt viss individ, platsens namngifvare (jfr. nedan s. 183 med n. 1). För öfrigt torde man kunna fråga: skola vi nödvändigt behöfva stanna vid ett "antingen — eller"; kunna vi inte medgifva möjligheten af ett: både enstaka-bebyggelse och byar, om ock på vissa håll med öfvervikt för endera formen? — Inte blott antalet af de skånska *-lef*, också läget har betydelse. Vi finna dem i väster gå norr om Söderåsen (*Förslöf* i Bjäre och *Sönnarslöf* i S. Åsbo), och nu i Göinge äro de flera än *-lösa* och gå högre upp i landet. Vi ha 11 (*Nöbbelöf* i Broby medräknas naturligtvis inte), däraf 2 socken-namn.¹ 7 $\frac{1}{2}$ af dessa ligga sydost om en ungefärlig linje som vi få, om vi sammanbinda *Vinslöf* och *Emitlöf* (båda medräknade i siffran). Det är således nu tydligt, hvarifrån bebyggelsen utgått. Det åttonde är *Fjærlöf* i Gumlösa (gammal bygd, se ofvan), nära Almaån (*Fyærdelöff* 1403). Första leden kan jag ej säkert identifiera (möjl. ett namn = ordinaltalet?). Det nionde och det tionde äro *Ballingslöf* och *Rättelöf* i Stoby. De ligga väl till nära Almaån, äfven från Helgaån och dess sjöar lättillgängligt. Det första nämnes redan 1136 och visar sig innehålla personnamnet *Balding* af gammal typ.² Af *Rättelöf* äro inga gamla former kända. Det tolfte är *Röslöf* i V. Häglinge, *Röslöf* 1584. Gården ligger ej vid Vramsån, som för öfrigt under hela sitt lopp inte uppvisar något *-lef*, utan ett stycke därifrån i högländt bygd. Man kan misstänka, att detta inte är något uråldrigt *lef*-namn. Man kunde finna ett ytter-

¹ Vi få tre, om vi, som här är skäl för, medräkna det först sedan 1632 med *Færlöf* till en sn förenade *Araslöf*. Om *Færlöf* själf se s. 180, n. 1.

² Säkerligen ej att likställa med första leden i *Ballingstorp* i Kviinge, tidigast *Baldrinsthorp*; jfr *Baldringe* (sn i Herrestad).

ligare stöd för det antagandet, om det verkligen vore namnet *Röd* i första leden; ty detta synes eljes ha i Danmark användts först under rätt sen medeltid, och i Norge anträffas det i förening med *-stad* och *-rud*. I saknad af tidiga former kunna vi dock därom intet veta.¹ Såsom ett exempel från Göinge på det äfven annorstädes ifrån kända förhållandet, att den ursprungliga slutleden af skilda orsaker kan utbytas mot en annan, kan här anföras, att (enligt Styffe) *Brönneslöf* 1502 uppträder som namn på *Brönnestad* (sn; *Brunstathe* 1405; se närmare nedan). Något liknande kan ju ha skett vid *Röslöf*.

Hvad de först afskilda sju *-lef* i sydost beträffar, böra de ses i samband med de 5 *-lef* i Villands hd, nordligast *Österslöf* (sn). Men intet skäl finnes att antaga, att utbredningen i Göinge gått öfver dem. — Knappast något af de sju Göingenamnen ger anledning till tvifvel på ålderdomligheten. Näppeligen håller på att de följa regeln med afseende på förledens beskaffenhet och således innehålla personnamn. *Araslöf* (se s. 178 n. 1) och *Åraslöf* (i *Vinslöf*) innehålla enligt de gamla formernas vittnesbörd namnet *Ar(n)vid*. *Vinslöf* skrefs 1299 *Withingslöff*, 1393 *Wikingslöf* (kanske rättare; jfr Styffe *Skänd. under unionstiden* s. 72 n. 1), 1481 *Winxleff*. Troligen fortlever en rest af den gamla formen i det åtminstone alternativt förekommande bygdeuttalet *Vingslöf*. I *Bjårlöf* i *Fårlöf* (*Bjjerrelöf* 1630) ha vi säkerligen det välkända namnet *Bjari*. *Vesterslöf* (i *Kviinge*) ser ju vid en ytlig iakttagelse motspänstigt ut. Redan *s-et* gör dock, att vi inte vilja tänka på väderstrecket, i hvarje fall inte som det i namnet ursprungliga. Säkerligen ha vi ett personnamn också här, och man kunde föreslå et *Vestmar* (de gamla namnformerna ge ingen ledning), liksom för *Österslöf* (sn i Villands hd) *Östmar* (*Östarslöf* i *Liber daticus*).²

¹ Det är eget, att också *Röslöf* i *Konga* genom sin obetydlighet och sitt läge ger anledning till misstankar. Kan namnet här stå i något samband med det närbelägna *Röstånga* (*Reffstange* 1573)? Nämnas bör också, att *Häglinge* sn ända till 1745 hörde tillsammans med *S. Rörum* sn i *Frosta* hd.

² Det inbördes läget emellan dessa två gör rimligt, att väderstrecken kunna ha spelat in vid en senare ombildning af ettdera.

Ytterligare ett par af de sju äro visserligen något dunkla, men ge intet skäl att neka personnamn. *Emi(t)slöf* lär stundom uttalas *Emmerslöf*. Kan man tänka på namnet *Imer* (Nielsen *Personn.* 49; jfr da. *Embærloof*, där dock *s* saknas)? Jfr eljes no.-isl. *Ímir* (Lind).¹

För hvar och en ligger nu den frågan nära: från hvilken tid härröra dessa äldsta namn? På den frågan har man ännu inte vågat afgifva ett bestämdt svar, och olika åsikter bryta sig mot hvarandra. Den sammanhänger med hvad vi böra tro om längden af den tid under hvilken våra förfäder öfverhufvud varit bosatta — och i viss mån fast bosatta — i våra bygder. Vi tro ju oss nu på detta senare spörsmål kunna svara: åtminstone sedan yngre stenåldern. Det tar då onekligen till en början en smula emot att förlägga våra ännu blomstrande gårdars anläggning till en så aflägsen period — cirka 2000 år f. Kr. Men om man så söker sammanställa det arkeologiska materialet — de fasta fornlämningarna² — med de äldsta ortnamnen och då finner, att bådas utbredningsområden tämligen väl stämma öfverens, blir man allt mer benägen att tro på en samtidighet. Eller: när vi anträffa de enligt ortnamnshistoriens själfständiga vittnesbörd äldsta namnen af dem, som bevarats åt oss, just på de landområden, där vi måste antaga bebyggelsens upphof, så blir det åtminstone inte otroligt, att det är just de öfverhufvud äldsta namnen — och ej dessas arftagare — som lefvat kvar genom tiderna.

Äfven för Göinge synes den nyssnämnda samstämmigheten mellan fornlämningar och de äldsta ortnamnen vara ganska god. Jag hänvisar till den bifogade kartskissen.³ Dock ger oss vårt material det intrycket, att vi verkligen inte få rycka

¹ *Färlöf*, öfvan uteslutet, är näppeligen ett äkta *-lef*. Gamla skrifningar visa äfven *-ald*, *-elde*. Då föreligger en helt annan, vida spridd namntyp, troligen på *-hald*, *-heldi*, n. Om den möjligen mera annorstädes.

² På enstaka lösa fynd bör man ju inte bygga för mycket.

³ För utmärkandet af de arkeologiska lokalerna har jag att tacka min vän amanuensen G. Clemensson.

upp *-lef* för nära till *-lösa* (jfr ofvan s. 177). Dels hade vi ju ett par utlöpare i nordväst, och dels finnas utom häradet, men i trakter hvilkas bebyggelse måste ses i samband därmed, några namn som peka ditåt. Så *Gualöf* (i Villands) söder om Ifösjön. Mera betyda dock *Håslöf* och *Härlöf*. Dessas läge på hvar sin sida om Helgesjön, om ock ej numera invid stranden, tyder på att, om sjön ännu gick ända upp till det nuvarande Kristianstad,¹ det dock inte bör ha varit en särdeles bred vik. Vår slutsats behöfver dock inte bli, att *-lef* öfverhufvud bör sättas långt efter *-lösa*. Det kan bli också blott den, att det varit produktivt betydligt längre ned i tiden.²

En annan fråga blir, om vi böra hänvisa flera namntyper än *-lösa* och *-lef* till denna första bebyggelseperiod. Vi få se, hvad vårt Göinge-material ger vid handen. Enligt andras undersökningar ha vi kanske nu rätt att vänta *-inge* såsom näst i ordningen. I Danmark är denna typ talrik. Och vi behöfva blott kasta en blick på Skånes karta för att där finna detsamma. Gå vi nu åter ut från Hanöbukten, finna vi håller inte här något på den enligt vårt antagande först sent torrlagda strandremsan öster och sydost om Kristianstad. Jo, vi stöta rätt snart på *Fjelkinge* (*Köpinge* i söder hör ju ej hit). Men det är intet äkta *-inge*. I denna form uppträder namnet först vid slutet af 1400-talet, tre tidigare skrifningar (den äldsta 1135) visa på *-kinn* (*-kind*). En gissning på *-vin* torde här inte ha mycket för sig, då i dessa bygder inga säkra spår af den typen för öfrigt finnas; snarare *-kind*. Sedan finna vi intet *-inge* förrän i och med *Kviinge*, således ganska högt opp. Och så finnas i hela Göinge 20 *-inge* — plus Gö-

¹ Att den det gjorde, kan knappt betviflas. Det lär den ha gjort ännu på 1100-talet.

² Man har ansett sig kunna visa, att samma personnamn kan ingå i *-lef* och i *-stad*, ja t. o. m. i *-torp*. Men man bör vid bedömandet därpå vara försiktig. Då man som exempel anför *Anderslef* (utan misstanke citeradt äfven af Sandström anf. arb. s. 85), så har man rätt att — försåvidt namnet alls är "äkta" *-lef* — tro på ett annat namn; t. ex. *Arndorr*.

ingenamnet själf.¹ Men vi kunna inte begagna detta material till några slutsatser, innan vi ha klargjort, hvad det är fråga om för ett *-inge*. I en större monografi har ju Hellquist häfdat den uppfattningen, att våra skandinaviska *-inge* i det öfvervägande antalet fall är släktnamns- eller stamnamnsbildningar, att utgångspunkten är ett personnamn, att personens i fråga afkomlingar (eller dyl.) benämns med namnet + *-ingar* och att deras boplats slutligen kommit att ändas på *-inge* såsom egentligen innehållande gen. plur. af stambenämningen (underförstådt "gård" l. dyl.). Mot denna uppfattning ha, särskildt från kontinentalt håll, riktats gensagor. Man vill där i allmänhet (nyligen t. ex. Eduard Schröder) i första leden se en lokalitetsbeteckning eller appellativ af skilda slag. Utan att kunna närmare utveckla spörsmålet, och utan att drista hysa någon bestämd egen mening, torde jag våga uttala en tro, att Hellquist gått för långt vid tillämpandet af en antagligen i ett stort antal fall riktig förklaring. Men också H. medger, att för vissa fall annan tolkning bör ifrågakomma. Särskildt antar han, att ett vattendragsnamn kan utgöra första leden. Det är ju då tänkbart, att här äfven kronologiskt sedt kan rymmas mer än en bildningstyp inom *inge*-namnen; att t. ex. de af sjönamn härledda kunna ha bildats äfven på andra tider än släktnamnstypen. Och då kan det ju vara mer än en tillfällighet, att af de båda *-inge*-namn i Göinge som ligga afsides utom de öfriga, nämligen *Skeinge* och *Hörlinge* i Verum, det förra troligen hör till sjönamnsgruppen (trots Hellquist s. 242). Detta om *Scheviaborg* är pålitligt såsom namn på en tidigt förstörd borg på en holme i den nu s. k. *Skeinge-sjön*. Denna har tidigare kunnat ha ett enklare namn, och möjligen återfinnes detta i borgens namn. Hvad det andra, *Hörlinge*, beträffar, så kan det stå i något samband med *Hörlinge* i Finja ett stycke norr om Finjasjön; kan möjligen vara en senare utflyttning från detta. Och det

¹ Ett helt osäkert *Röinge* i Stoby (äldre *Röe*) förbigås. Om den platsen säger emellertid Lagerbring, att "jura dicuntur incolis", hvilket kanske vittnar om gammal bygd.

hör nog, liksom troligen de flesta af häradets öfriga *-inge*, till hufvudtypen; och kanske äro dessa då släktnamnsbildningar. Utbredningen af dessa 18 sträcker sig i öster till Finja (*Kollinge, Tyringe, Hörlinge*), i norr till Hästveda (*Räfninge*) i nordost till Glimåkra (*Killinge, Hönninge, Hemlinge*). Att detta representerar en ytterligare utbredning från vårt sydostcentrum, är ganska tydligt. Se vi efter, hvar sedan vidare åt väster *-inge* ånyo uppträder, så finna vi det först på andra sidan Linderödsåsen, nämligen — om vi försiktigtvis förbigå *Bälinge* (märk: *Bälinge-sjön*) — först *Vettinge* och *Bläsinge* i Ö. Ljungby. — *Inge*-namnen ange i allmänhet betydliga gårdar. Vi ha här också fyra sockennamn, och i blott en af dessa socknar (*Kviinge*) hade vi något säkert exempel på än tidigare namn.

Det vill synas mig, som om man på sistone, vid den ofvan berörda diskussionen af den äldsta bebyggelsens natur, hade gått för lätt förbi *inge*-namnen. Må vara, att det spörsmål de i sig själfva erbjuda, ännu är outredt; men då bör man också besinna, att lösningen af ett problem, där ett af de viktigare momenten ännu är okänt, inte är mogen. Och ett viktigt moment äro dessa namn, för de trakter där de uppträda i något större antal. Hvad vår bygd beträffar, höra de tydligen inte till bosättningens allra tidigaste skede. Men omöjligt är kanske ej, att de delvis kunna vara samtida med *-lef* (jfr s. 181). Kunde man då möjligen tänka på, att *-inge* vore stammens och gruppens boplatz, *-lef* en (delvis tidigare bofast?) enskild individs däraf (jfr ofvan s. 178)? Spörsmålet kan måhända hvarken nu eller senare med någon säkerhet besvaras.¹

Så några anmärkningar till ett par enskilda *-inge*. Vi börja med *Göinge* själf. Utgångsformen är klarligen *Gydhinge*, en form som också är styrkt.² Man har tolkat detta

¹ Jag vill nämna, att Villands hd, som uppvisar 5 *-lef*, inte har ett enda *-inge*. Ur det senare faktum för sig vågar jag inte dra någon slutsats.

² Beviskraften af den äldsta skrifningen *Gytinge* (1074) är ingen gentemot det nu lefvande uttalet utan *d*. Jfr också formerna straxt nedan. Tvärt

som släktnamnsbildning. Antagligen blott indirekt med rätta. Vi ha i äldsta tid också ett annat namn på häradet: *Gothesbo* (1085), *Guthæsbøhæreth* (Vald. jordeb. m. fl. ställen). Detta bör efter kända analogier fattas som *Gudhisbo*a (Gudhis-boarnas) *härad*. Nästa steg blir insikten att namnet på hemorten kunnat vara *Gudhis* (härad), liksom vi på Jylland finna dels *Hwæt* (Vald. jordeb.), dels senare *Hwætbo* som namn på samma härad. Och i detta *Gudhis* skulle jag vilja förmoda gen. af det väl styrkta mansnamnet *Gudhir*, uppkommet ur *Guðvēr*, på runstenar *kupuiR*.¹ Möjlighet att så tolka häradsnamnet ge oss åtskilliga andra svenska häradsnamn: *Lysings*, *Grums*, *Sevede* o. s. v. (se Noreen *Ortn. i Sv., Grundlinjer till föreläs.*, s. 7); troligen hör också *Faxe* härad på Sjælland dit. Denna *Gudhver* har möjligen varit en inflytelserik höfding eller "ståthållare". Har nu häradet hetat *Gudhis*, blir det troligare, att *Gydhingarna* närmast uppkallats efter bygden

om är det säkerligen orätt, när Lundgren *Språkl. intyg om hedn. gudadro*, s. 12 och efter honom Schück III. *Litteraturhist.* 2 uppl. I, 7, Kock *Sv. ljudhist.* 2, 331 tolka *Luggude* hd som äldre *Ljudgūða* och översätta "ljudgodens (folkgodens) härad". Det samstämmiga vittnesbördet af flertalet äldre namnformer och det moderna (bygde)uttalet visar med säkerhet på ett urspr. *luð-guta*. Här kunna vi sålunda alltför väl ha en stam af "goter", närmare karakteriserade genom förleden. Och denna kunde vara att identifiera med isl. *loð* t. ex. i *loðdukr.* *loðkápa*, *loðbrókr*. Men det är troligt, att detta *luð-* verkligen återgår på *liūð* (se Kock anf. st.). Något samband med *Lödde å* osv. finnes kanske då, men det ej alldeles obetydliga afståndet i rum gör ej ett sådant särskildt nära liggande. Någon pålitlig utgångsform för det senare är ej lätt att ge, men Löfflers sammanställning med Jordanes' *liothida* är tilltalande (i så fall *liūðida-*, senare *tydde*, *lödde*). Dess etymon är ju ytterst oklart, trots flera tolkningsförsök. — Vill man invända, att det inte (som dock gjorts) är lämpligt att skilja *Luggude* från *Ludgo* i Södermanland, hvars äldsta former äro *liuthguth-* (se Kock anf. st.), så står nog den möjligheten öppen, att äfven detta återgår på ett *liuð-guta-*. Detsamma gäller om det först nyss beaktade *Luggavi* i Närke (*ludh-gudwi* 1310), hvarvid man särskildt märke det alldeles invid liggande *Folkavi* (*ffulkwi* 1307, *Folqui* 1404, *Folkavi* 1546).

¹ Att tänka på det västnord. *Goðin* är mindre tilltalande, då detta synes vara spec. vord. lån från England (se Lind).

(liksom *Hälsingar* utaf *Halsen*) än direkt efter personnamnet. *Gydhingia* (= Gydhingarnas) härad har så blifvit *Gydhinge hd.*¹

Knislinge har (af Falkman och Hellquist) på grund af skrifningen *Knytzlinge* 1425 o. s. v. tolkats som *Knuts*-ättlingarnas by. Men det är oförenligt med sydsvensk ljudutveckling att låta *Knytzlinge* bli *Kny(t)slingar*. Hvilket namn som ingår här — om det nu är ett sådant — är vanskligt att ens förmoda. Man kunde möjligen tänka på fsv. *Knyste*.

Det ser ut som om *-inge* i Göinge har en utbredning utöfver stenåldersbygden. Men utanför bronsåldersbygden torde vi ej behöfva gå. Det visar en blick på vår karta, där denna är utmärkt.

Nu har nog all god och lättbrukad slättmark inom häradet blifvit tagen i besittning. Dock inte så, som skulle inte inom det området plats ha funnits också för yngre bosättningar.

En gammal gårdnamnsändelse är också *-hem*. Den är särskildt allmän i Norge och angränsande trakter af Sverige, dels i Götaland med centrum i Västergötland, dels i Norrland (dock äfven i Uppland). Den uppträder vanligen nu oigenkänlig: *-um*, *-im*. Man har därför stridt om, i hvad mån ett gårdnamn, som slutar på detta sätt, med någon säkerhet visar tillbaka på ett *hem*-namn. Steenstrup har för Danmark så godt som förnekat tillvaron af *-hem* i dessa fall. Enligt hans mening föreligger där nästan alltid gammal böjningsändelse af enkelt ord. Så i *Egum*, *Gudum*, *Kornum*. Äfven om han gått för långt, är det nog säkert, att *-hem* i Danmark är vida mindre spridt än i det öfriga Skandinavien. Från Göinge ha vi knappast något hithörande. *Lunnum* i Broby hette 1377 *Lundom* och passar bra till Steenstrups åsikt, *Bjernerum* i N. Åkarp skrefs 1640 (äldsta form) *Bjerumb*, som tyckes visa på ordet *bjär* "berg".² *Hvitahem* i Visseltofta, *Fridhem* i Önne-

¹ Öfverensstämmelsen med *Göttingen* kan på detta sätt vara tillfällig eller åtminstone blott skenbar.

² Det passar till bygdens natur. Märk äfv. *Näsum* sn i Villand, som 1379 skrefs *Näsyom*.

stad, *Torrahem* i Mellby innehålla otvifvelaktigt *-hem*, men höra till en ung namngifningsperiod. Af *Vedema* i Hörje och *Edema* i Örkened få vi nog inte håller frestas. Det senare heter i bygden *Edemāa*, innehåller alltså *-mad* "sank äng"; och så väl ock det andra. — Några slutsatser af *hem*-namn kunna således inte dras ur materialet från Göinge. Men för den som anser, att *-hem* och *-inge* äro ungefär samtida och båda äldre än *-lösa* och *-lef* (G. Schütte), passar tydligen inte vårt material.

Vi ha ännu två viktiga bildningstyper att beakta, som vi i likhet med de nu behandlade åtminstone delvis böra räkna till den ursprungliga bebyggelsen — i motsats till utflyttningar — på slätterna, om de ock föra oss rätt långt fram i tiden: *-sta(d)* och *-by*.

-sta är spriddt öfver hela Norden, där primär slättbebyggelse finnes (i Norge äro dock särskilda förhållanden att beakta). I Sverige och Danmark synes det gå ända ned i vikingatiden, men knappast längre. Betydelsen är väl "gård", och något i själfva ordet som anger läge på slätt finnes inte, det är endast den bebyggelseperiod, då det brukats, som betingar det. Vi ha i Göinge inte mer än 5 *sta*-namn, däraf två socknar: *Önnestad* och *Brönnestad*; det är alltså ej fråga om några små utgårdar. Blott i den förra socknen hade vi ett äldre namn: *Skoglösa* (jfr om det s. 177 n. 2). *Brönnestad* betecknar således — särskildt om vi ta hänsyn till namnen för öfrigt i väster och sydväst — en landvinning för den odlade bygden. Börja vi åter från kusten i sydost, så märka vi nog också, att vi äro inne i ett något yngre skede. *Hernestad* i Åhus ligger nog ej på urgammal mark. Sedan möta vi i vårt härads sydöstliga socknar intet *-sta* utom det nämnda *Önnestad*. Bygden synes här redan tidigare ha varit ganska väl besatt (jfr om förhållandena i Västergötl. Noreen i Staves Julbok s. 119). De tre ännu onämnda *sta*-namnen ligga spridda. De äro: *Frillestad* i Örkened, *Haistad* i Hjårsås och *Råsta* i Visseltofta.

Vid *-sta* ha vi alltid att vänta personnamn i första leden,

men ej något af kristet ursprung. Vårt material jäfvar inte detta. Men det är delvis osäkert, hvilka namn vi ha att igenfinna i häradets fem *-sta*. I *Frillestad* är det utan tvifvel *Friðleifr* (ett namn som väsentligen är bekant från Danmark, ej alls från Sverige), i *Brönnestad* troligen *Bruni* (*Brunstathe* 1405; *ð* för *u* kan möjligen sammanställas med ortens ljudlagar). Båda äro identifierade redan af Falkman. Vid de öfriga kan jag blott komma med mer eller mindre rimliga gissningar: för *Önnestad* *Öynefr* (så kallas hos Saxo och i isl. litteratur en sjökonung) eller *Aune*, för *Hajstad* (*Hejstad* 1765) *Haki* (eller möjl. *Hæghni*), för *Råsta* *Roar* eller *Röi* (??). — Söder om Hofdala i Brönnestad finnes nu en plats kallad *Gårdstalien*, där gården ursprungligen lär ha legat. Detta *Gårdsta* är också med all sannolikhet helt enkelt "platsen där gården legat" och att jämföra med *Bysta'n* på Björköen i Mälaren.¹

Tiden för *-by* är svår att närmare bestämma. Vi få låta vårt material leda oss. I Göinge finnas 8 *-by*, däraf ej mindre än 6 socknar: *Mellby*, *Osby*, *Sandby*, *Stoby*, *Sörby*, *Broby*. De öfriga äro: *Vestraby* i Emitslöf, *Aby* i Färlöf. Dessutom finns visserligen ett *Smörby* i Hästveda, men då detta år 1344 skrefs *Smörboo*, hör det väl ej hit.² I blott två af de 6 socknarna ha vi funnit äldre namn: i *Stoby* 2 *-lef*, 2 (3) *-inge*, i *Broby* 2 *-inge*. Någon egentlig utvidgning af bygden är dock inte genom *by*-namnen påtaglig.³ Ett vittnesbörd om den relativa ungdomen hos typen är nog emellertid tillvaron af *-by* på den omtalade sydöstliga strandremsan; märk särskildt *Rinkaby*, *Ljungby*.

¹ Eljes ha vi nog ett mansnamn *Garþi*, t. ex. i *Garthæthorp*, nu *Gårdarp* i Gudmundtorp sn, Frosta hd. Dit då kanske också *Gårdstad* i Bjarke hd i Vgth.

² Det är kanske helt enkelt «smörbod» och har då intet att skaffa med den uppmärksammade gruppen af namn på *Smör-* (se senast O. Lundberg i *Fataburen* 1910, s. 193 ff.).

³ En jämförelse mellan läget af Villands hds 7 å 8 *-sta* och 10 *-by* ger inte håller någon säker ledning för bedömande af åldersförhållandet dem emellan.

Namnen på *-by* innehålla i Danmark nästan aldrig personnamn (däremot i Finland, äfven i Norge) och beteckna ej häller enstaka gård. Första leden brukar ange läge eller naturförhållanden. Detta stämmer ock för Göinge. De flesta namnen äro genomskinliga och kräfva ingen tolkning. *Osby* hör till *ös* "åmynning" (här Drifåns i Osbysjön; jfr *Osbyholm* i Hörby likaledes vid åmynning); *Stoby* skrefs äldst *Stokby*-, *Stocby*-. Uttalet med slutet *o* jämte äldre skrifningar med *Stow*-, *Stou* pekar kanske, trots detta *Stok*, på identitet med *Stojby* i Varend, tidigare *Stogby*, *Stougby*. Första leden är här dunkel. *Mellby* skrefs 1313 *Mæthilby* "den mellersta byn"¹ (emellan Näflinge och Brönnestad?).

Vi äro nu framme vid vikingatiden, asalärans blomstrings-tid, och det ligger då nära till hands att spörja, om vi äfven i Göinge, som annorstädes så ofta, i ortnamnen finna några spår af den hedna kulten. Särskildt bruka ju dylika framträda i gudars namn i förbindelse med vissa efterleder (*-vi*, *-tuna*, *-åker*, *-lund* o. s. v.). Vi måste då säga, att sådana spår här äro blott få och ovissa. Varnas bör uttryckligen mot att så uppfatta *Friggetofta* i Broby; här ingår snarast en kortform *Friggi* af *Friðgeirr* (jfr *Friggestad* i V. Vram; vore det fråga om den fulla formen borde vi ha *-s*; jfr da. *Fregerslev*). Möjligen har *Hörja* någon upplysning att ge. Gamla former äro *Hörie*, *Hörgh*, *Hörig*. Enligt Lagerbring funnos många stensättningar vid byn, särskildt nämnas fyra stenar vid en liten kulle, där enligt sägen offer fordom verkstälts. — Af intresse är kanske också *Solberga* i Gryt, om det nämligen fått sitt namn med utgångspunkt från den nyligen upptäckta, om solkult vittnande Frännarps-ristningen i sydost.

¹ De båda lederna ha åtminstone till in på 1400-talet känts som jämförelsevis fristående, enär man då synes — säkerligen dock inte i orten — ha använt än *Mædhil*- (som blef *Mell*-), än *Miædhil*- (som blef *Mjell*-, så ännu omkring 1600), rätteligen *Miædhal*- (genom s. k. *a*-brytning uppkommet ur *Mædhal*-).

Från denna synes solen gå ned där Solberga ligger (denna tolkning åsyftas väl af Kjellmark och Lindsten i *Fornvännen* 1909, s. 194).

Vid vikingatidens slut hade bygden i vårt härad nått en betydlig utsträckning. Adam af Bremen räknade i Skåne 300 kyrkor, och då under unionstiden räknas 386 (medeltidsstädernas oberäknade), så är ju skillnaden inte så öfverväldigande. Emellan de tidpunkter dessa siffror representera ligger större delen af vår historiska medeltid. Redan före dennas inbrott, och under den, har man för att ytterligare utvidga den odlade bygdens område fått ta itu med mindre lättbrukad mark, fått ge sig upp i backar och skogar. Att något så när exakt ange tidpunkten, då detta skett i Göinge, är naturligtvis inte möjligt, men ortnamnen skola visa oss, att det är fråga om ett senare skede än det hvarmed vi hittills sysslats.

Äfven här har man brukat hämta upplysning företrädesvis ur vissa allmänt spridda namntyper. Och äfven vi kunna begagna oss af dem.

Vi börja med *-torp*. Allmänt bekanta skånska biformer äro *-arp* och *-rup*, den sista i Göinge mycket ovanlig (företrädesvis i sydväst). Dessa ändelseformer kunna inte med kartans¹ hjälp säkert hållas isär (de ha också växlat i samma namn),² och det är för oss af ingen betydelse att göra det. — Göinge har omkring 300 *-torp*. Däri medräknas då ej utflyttningar med samma namn som modergården och naturligtvis inte håller artikulerade former (*-torpet*; hvarom nedan). Af denna siffra förstå vi, att det inte i allmänhet kan vara fråga om så stora gårdar. Det är betecknande, att de fyra *-torp* som gifvit sockennamn ligga i bygder där vi alls ej funnit några namn af uråldrig typ: *Farstorp*, *Åkarp*, *Tjörnarp* och *Torup*. *-torp* finnas i alla socknar, äfven de tidigast bebyggda. De närmare förhållandena skola några siff-

¹ Jag har använt Gen.-stabens.

² Så visar *Tjörnarp* (sn) ända till 1600-talets slut former på *-rup*, *-rop*.

ror klargöra. Om vi med hvarandra jämföra fyra ungefärligen lika ortnamnsrika områden inom häradet, det första taget längst i sydost, det andra i centrum nordväst därom, det tredje längst i nordost och det fjärde längst i nordväst,¹ så få vi följande procentsiffror för *-torp*-namnen. I det första 20,3 procent af samtliga ortnamn, i det andra 38,3, i det tredje 26,5 och i det fjärde 35. Dessa siffror visa naturligtvis intet om tätheten af *torp*-namnen i de olika bygderna — ty områdenas ytor är ej jämförliga. Men de visa, att *-torp* i häradets centrum är betydligt öfver $\frac{1}{3}$ af alla gårdnamn. Skillnaden gent emot det sydostliga området finna vi naturlig: där voro de gamla bosättningarna så talrika. Men siffrans nedgång i norr, särskildt stor i nordost, kan synas påfallande. Förklaringen: konkurrensen med andra yngre namntyper, skall litet längre fram närmare utföras.

I namnen på *-torp* brukar i de ojämförligt flesta fallen personnamn utgöra första leden. Det stämmer också här.² Några exempel på dessa namn: *Fadher* (i *Farstorp*), *Tormodh(er)*, *Asmodh(er)*, *Tordh* (i *Torup*), *Ketill* (yngre *Kjell*), *Atte*, *Åke* (i *Åkarp*), *Ebbe*, *Ulf*, *Saxe*, *Hagne*, *Gunnar*, *Karl*, *Gubbe*. Således åtskilliga ännu brukliga. Men hedniska till sin karaktär äro dock dessa, och då sådana uppträda talrikt, peka de kanske på att *-torp* går tillbaka till heden tid.³ Men vi ha också *Per*, *Pål*, *Jon*, *Klemens*, *Simon*, *David*. Dessa visa med bestämdhet, att typen varit produktiv in i kristen tid. — Soc-

¹ 1 = Färlöf, Önnestad, Strö, Kviinge, Sörby, Vinslöf, Näflinge, Knislinge, Gumlösa, Ignaberga, = 120 namn. 2 = Stoby, Farstorp, Hästveda, Broby, Gryt, Sandby, = 128 namn. 3 = Örkened, Loshult, = 162 namn. 4 = Visseltofta, Verum, Vittsjö, = 100 namn. (Det tredje området har, då en socken ej klufvits, blifvit namnräkare, men då fråga är om %, kan det ju ej betyda mycket).

² Bland de få undantagen märkas *Sjötorp* (ett vanligt undantag) i Verum. Andra undantagstyper: *Sörbytorp* till *Sörby*, *Hagnarpstorp* till *Hagnarp*.

³ Eljes äro åtminstone vissa göingebygder ännu utmärkta för ett ålderdomligt namnskick.

kennamnet *Tjörnarp* skrefs 1283 *Tyrnethorp*. Namnet är väl detsamma som bars af en västgöte *Thörne* Skytte 1413 (se Bure Sumlen s. 11). Ett latiniseradt *Thornerus*, *Thyrnerus* förekommer i ett diplom 1279 och sedan alltifrån 1311. Dess uppkomst är dock språkhistoriskt sedt en smula trasslig.¹

-ryd. Grundbetydelsen: "rödning" säger oss, att vi böra vänta oss detta namn företrädesvis i skogstrakterna. Äfven här finnas dubbelformer: *-ryd*, *-röd*, *-red*, som i allmänhet ej kunna hållas isär efter kartan; uttalet är t. ex. ofta *-re(d)* mot denna: *Vannare* i Mellby (kartan: *Vannaröd*), *Mattere* (*Matteröd*), *Ansere* i Hjäsås ("muljeradt" *n*; *Angseröd*).² Formen *-rud* finnes ej alls; den visar ju med bestämdhet till Värmland och Dal. — Vi finna blott ett sockennamn på *-röd*: *Matteröd*; bygden är utan spår af tidig bebyggelse. Göra vi nu en liknande beräkning här som vid *-torp*, med användande af samma områden, få vi följande siffror: längst i sydost 10,8 %, i centrum 9,4 %, längst i nordost 0,6 % (därtill kommer dock *Losröd*, äldre namn på Loshult; jfr nedan), längst i nordväst 7 % af samtliga gårdnamn. Resultatet är onekligen förvånande. Hvad det har att säga oss blir än tydligare, om vi nämna, att af de 7 *-röd* i området n:o 4 (som har precis 100 namn) 6 komma ensamt på Verum och att i det här alls ej medräknade, ungefär lika långt som Verum från centrum belägna Glimåkra i nordost finnas 14, d. v. s. 17,3 %. Men i de efter allt att döma sist befolkade obygderna så godt som saknas *-ryd* tydligen helt och hållet! Och det är sålunda inte denna typ, som där sätter ned procenttalet på *-torp* (se ofvan). Kunna vi dra några slutsatser af den anmärkta iakttagelsen? Kanske den, att *-ryd* verkligen i Skåne är en så pass gammal bildning, att den inte i samma utsträckning var lefvande, då man kom upp i de fjärmaste skogstrakterna

¹ Vore det ett gammalt *Thyrnir*, skulle vi vänta *Thyrnestorp*. Troligen är det dock så, slut-*r* har väl tidigt fallit (på danskt område), och ordet har öfvergått till svag böjning.

² Däremot *Fremmenary* (kartan: *Fremmineryd*). Stafvelseantalet och den därmed sammanhängande rytmiseringen vållar olikheten.

(jfr om förhållandena i andra bygder Lampa i *Sv. Landsm.* 1908, s. 34). Man kan lägga märke till att vi ha ett *-ryd*-centrum vid Linderödsåsens sydöstra sluttning, och nog bör väl den ha varit uppodlad före de småländska gränsbygderna, om ock naturligtvis först i relativt sen tid (jfr Steenstup cit. afh. i *Hist. tidsskr.* s. 342). En förmodan om ej alltför sen tidpunkt för de skånska *-ryd* motsäges åtminstone ej af förledens beskaffenhet. Den är här, som äfven annorstädes, gemenligen ett personnamn. Och då intet af utprägladt modern typ; intet kristet kan jag påvisa i Göinge. *Matteröd* har intet med *Mattias*, *Matte* att göra (så Falkman). Det skrefs 1466 *Mathelryd* (Ahlenius och Kämpe).¹ Böra vi sammanställa det med Saxos *Matallus* och fhty. *Madalo?* — Jämte personnamn förekomma dock naturbeteckningar: *Björkeröd*, *Ekeröd*, *Eskeröd*.

I enskilda fall är förväxling möjlig med ett helt annat, likaljudande ord; *-ry*, n. "tjock löfskog" Rietz, sannolikt också förefintligt formen *rye*, m. (jfr: Backarna här i Gynginge härad woro öfwervuxne med *ljung-ryar*. Linné *Skånska resan* s. 57). Och i norska dial. finnas besläktade ord med betydelsen "krat", hop af buskväxter, stenig och naken bergsträckning, i synnerhet täckt med mossa, lafvar och *ljung*. Det är detta ord vi ha i *Sibbarps ry* i Osby, där slaget stod den 28 sept. 1657; troligen också i *Röe* i Vankifva och Näflinge, *Rya* i Hörja och *Röena* i Glimåkra och Osby.

De ändelser, som i de nordligaste socknarna inkräkta på *-torp*, äro i stället *-hult* och (i mindre mån) *-boda*. Betydelsen af det första är ju känd. Man har velat begränsa ordet till att uteslutande gälla löfskog; men från annat håll har riktigheten däraf bestridits (Norrby). Liksom vi vid *-torp* funno en biform *-arp*, så här *-alt* jämte *-hult*. Dessutom finnas inom häradet några exempel på afledningen (-) *hylta*. Förekom-

¹ Därför är väl *-ryd* i detta namn det gamla, ej *-torp* (*-rup*), som ock synes anträffas i äldre urkunder.

sten af ändelsen förtydligas bäst med följande uppgifter: i det sammanhängande området Örkened, Glimåkra, Loshult, Osby, Visseltofta, Verum och Vittsjö finnas sammanlagdt 53 *-hult* (däraf ensamt i Örkened 15) = 12,9 %, i alla öfriga socknar är hela antalet blott 24, hvaraf 8 i Röke. Betonas måste, att om detta ock i förhållande till *-ryd* visar på ett yngre stadium, typens relativa frånvaro i sydligare trakter naturligtvis ockå sammanhänger med att föreställningen af trädvegetation ligger i själfva ordet. För åldern belysande är emellertid *Kyrkohult*, gammalt namn på en plats vid Stafshult i Visseltofta, där en kyrka fordom skall ha legat; jfr också *Kyrkhult* i Hörby och Bosjökloster samt den så benämnda socknen i nordvästra Blekinge. — Första ledet är också i Göinge vanligen ett "naturord": *Gräs-*, *Lind-*, *Ek(es)-*, *Sjö-hult*, men äfven andra appellativ: *Häst-*, *Duf-hult*. Till namnet *Loshult* är knuten den för oss naturligtvis värdelösa sägnen om en till lodjur förvandlad jätte. Ordet *lo* "lodjur" ingår knappt däri. Gårdens gamla namn synes vara *Losröd*, och där döljer sig troligast ett personnamn (*Lodhin?*) — Tillvaron af personnamn är mera osäker, liksom öfverhufvud vid *-hult* mindre vanlig. Kartans *Torstehult* (som ju erinrar om *Torsten*) i Visseltofta lär vara rent fel för *Torslehult*.

-boda (vanligen uttaladt *-boa*) betyder "bod(ar)", i skogs-trakter "utflyttarkoja", att börja med kanske för mera tillfällig vistelse; i kusttrakter åsyftas i allmänhet "fiskarbod" o. dyl. Sådana namn finnas i Göinge med följande fördelning: i Örkened 19 (hvaribland kyrkobyen *Lönsboda*), i Hjärsås 4, för öfrigt i hela häradet 20 (jämt hälften af dessa i Ö. Göinge). Detta pekar på ett samband i fråga om bebyggelsen åt öster, sådant som vi förut inte haft direkt anledning att antaga. Ty i de angränsande socknarna Vånga i Villands, Jämshög och *Kyrkhult* i Blekinge träffa vi 20 *-boda*.¹ — Första leden

¹ Ett genomgående samband än längre åt öster kunna vi inte konstatera. Typen *-måla* går alls ej in i Göinge och gör i själfva verket egentl. halt vid Holje-ån. Väster om den blott enstaka utlöpare. Likaså har i nordost häradsgränsen på den punkten varit hämmande: blott ett *Komålen* (ung typ; jfr nedan) i Örkened och ett *Målen* i Glimåkra.

är vanligen personnamn, liksom annorstädes. Vi finna: *Ubbe*, *Tran(n)i*, *Toste*, *Gisle*. I *Lönsboda* ha vi möjligen (återigen?) *Lodhin*. I och för sig¹ kan ju ingen slutsats dras af dessa namns ålderdomliga kynne (jfr s. 190 med n. 3). Men något betydelsefullare är kanske, att jag inte kan påvisa något med säkerhet kristet namn.¹ Lika litet som af *Englaboda* (i Hjårsås) böra vi nog låta lura oss af *Luceboda* i Knislinge. Det är kanske ej säkert att *-boda* genomgående representerar ett mycket sent stadium. Svårigheten — på grund af den påpekade lokala fördelningen — att jämföra med häradets öfriga namntyper beröfvar oss möjligheten till en pålitlig dom. För ungdom talar dock, utom annat, läget af *Lycke-boda* nära stranden utanför Trolle-Ljungby.

Vi ha nu fört fram vår öfverblick af de viktigaste typerna till medeltidens slut. Åtskilliga andra kunde vara af intresse att behandla. Vi skola blott ytterligare dröja vid en, innan vi till sist kasta en blick på de yngsta bebyggelseskedena; nämligen vid *-holm*. Den användes under medeltiden och senare bl. a. för att ange herregods, särsk. då det var omgifvet af grafvar, än hällre och ursprungligare då det låg på en verklig holme. Hur långt tillbaka i tiden bildningen går i de skånska bygderna, är svårt att säga. 1308 finna vi *Hanaholm* såsom namn på samma herresäte i Kviinge som sedan, flyttadt ett stycke, hetat *Hanaskog* (såsom namn på hemmanet förekommer detta redan samtidigt med nyss nämnda och är väl äldst ett rent naturnamn).² Och ännu så sent som 1769 omdöptes det gamla Hörröd i Häglinge till *Göingeholm*. Då vi således i historisk tid bevittna lifskraften hos en bildningstyp, böra vi i fråga om tider, då utvecklingen gick vida långsammare, akta oss att utan klara skäl tro, att en viss namntyp användts blott en helt kort tid. För öfrigt bör man ju i princip skilja på den verkligt lifskraftiga perioden hos en typ

¹ I nordligaste Kyrkhult i Blekinge har jag träffat *Bengtshult*.

² Första leden bör säkerl. sammanställas med nordskånska *hana* "honing". Namnet har då betecknat en skog där bin odlades i höllo till.

och den, då ännu blott efterbildningar äro möjliga. Visserligen fanns redan förut ett *Göingeholm*; men detta var af helt annat slag: namn på hela sydvästra delen af häradet, och kan knappast stå i något sammanhang med det nyss nämnda. Andra mera betydande *-holm* äro: *Färlöfsholm* i Färlöf, *Hessleholm* i Stoby (kändt från 1500-talet), *Sinklärsholm* i Gumlösa (anlagdt 1626).

Det yngsta skedet i den sammanhängande nationella ortnamnsutvecklingen i vårt land utmärkes genom skapandet af artikulerade former. Det inbröt i allmänhet först omkring 1500. Att ej förr, trots artikelns otvifvelaktiga införlifvande med substantivet redan vida tidigare, måste betecknas som konservativitet i namnskicket. Vi kunna i stort sedt vara vissa om, att ett artikuleradt namn är ungt; sådana som från Göinge *Värgapet*, *Böljehusen*, *Ängshuset*, *Pilatorpet*, *Orelyckan*, *Hästabacken*, *Råbockamöllan*. Det är af intresse, att här synes råda en motsats mot de danska förhållandena i stort, i det att där äfven i unga namn artikel förekommer blott ganska sparsamt (Steenstrup *De danske stednavne* 1908, s. 20). I denna punkt synes sålunda i Göinge ett närmande till Sverige finnas, efter hvars sträckning mot söder jag dock inte har forskat. — Det är emellertid inte gifvet, att artikeln anger namnet i dess helhet som ungt: den kan vara senare tillfogad, om nämligen det ord som bildar senare leden alltjämt är lefvande och därför begripet (t. ex. *torp*, *gård*). *Pilagården* i Ö. Ljungby i N. Åsbo hd åtminstone skrefs 1624 *Pilegaard*. Omvänt få vi inte tro, att alla utan artikel äro urgamla namn: *Oskarsfarm*, *Liljehall*, *Mariefred* förråda på flerahanda sätt sin ungdom.

Särskildt en grupp af de artikulerade namnen är värd att uppmärksammas; nämligen *-bygget*. Detta därför att den helt och hållet är samlad mot väster: i Torup och Hörja tillsammans 18, i Röke, Finja, Brönnestad och Mellby tillsammans 11, för öfrigt knappast ett enda.¹ Här ha vi sent inflytande från nordväst utom häradet. Där vimla de.

¹ *Mjöbygget* i Visseltofta torde vara en efterbildning. Det rätta tycks vara *Mjöböke*.

I våra dagar kan man knappt tala om någon eller några bestämda principer eller bildningstyper såsom härskande vid namngifningen. Man följer individuell smak, nycken eller modet. Vårt nu blomstrande namnsystem har därför håller ingen enhetlig nationell prägel. Som belysande exempel på hvad man tillåter sig, må till sist tjäna: *Adinal, Scotlands-house, Hamiltonhill*, alla från sydväst, där länshufvudstadens närhet öfvat sin förfinande påverkan.

Vi ha vid vårt försök att tillämpa hittills gällande uppfattning på Göinge knappast råkat i någon konflikt med denna. En del för häradet egendomliga förhållanden — sådana som nästan hvar bygd måste förete — ha vi dock haft att påvisa.

Denna utredning har blott varit — och velat vara — ett utkast, afsedt att ge de stora dragen. Äfven dessa ha kunnat träda fram blott ofullständigt och dunkelt. Detta inte blott därför, att ett ingående studium af alla detaljer — som jag icke gjort — äfven måste påverka konturlinjerna. Utan också därför, att flera ytterst viktiga frågor ej kunnat eller öfverhufvud ännu kunna besvaras. Så spörsmålet om den absoluta kronologien. Här som i annat får arkeologien hjälpa, om den kan.

EN HÄLLRISTNING I VÄSTERGÖTLAND.

A F

BROR SCHNITTGER.

Irån Västergötland känner man flera ristningar på fast häll. Mest bekanta äro de, som finnas å Kinnekulle beskrifna af Emil Ekhoﬀ och M. Leijonhufvud.¹ De ligga närmare bestämdt dels vid Flyhof nära

¹ Emil Ekhoﬀ: *Svenska Fornminnesfören:s tidskrift* VIII: s. 102 ff. M. Leijonhufvud: *Fornvännen* 1908, s. 87 ff.